

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра моніторингу довкілля та природокористування

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

А. В. Пантелеймонов

“ _____ ” _____ 20 19 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Глобальні проблеми сучасності

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти магістр

/

галузь знань 10 Природничі науки

спеціальність 101 Екологія

освітня програма Екологія та охорона навколишнього середовища

спеціалізація

вид дисципліни _____ обов'язкова _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет екологічний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету (інституту, центру)
29.08.2019 року, протокол № 14

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Ачасов А.Б., д.с.-г. н., доцент, професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Коваль І.М., к.с.-г.н., с.н.с., доцент Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри моніторингу довкілля та природокористування

Протокол від 29.08.2019 року № 12

Завідувач кафедри моніторингу довкілля та природокористування

(підпис) Максименко Н. В.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією екологічного факультету

Протокол від 29.08.2019 року № 10

Голова науково-методичної комісії екологічного факультету

(підпис) Максименко Н. В.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни "Глобальні проблеми сучасності" складена відповідно до освітньої програми підготовки магістра «Екологія»
Спеціальності 101 «Екологія»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни:

формування у майбутніх фахівців системно-аналітичного підходу до оцінки невизначених багатофакторних ситуацій та прийняття рішень в стратегічних питаннях охорони навколишнього середовища..

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: надання теоретичних знань щодо глобальних проблем сучасності та опрацювання методології їх аналізу та оцінки

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
28 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
28 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
34 год.	78 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей:

- Знати глобальні проблеми людської цивілізації;
- Опанувати основи системного підходу;
- Використовувати основи аналізу багатофакторної інформації для дослідження складних зв'язків в природно-соціальної системі «Земля».
- Збирати інформацію по складних багатофакторних проблемах;

- Оцінювати критерії знаходження інформації;
- Формувати логічні схеми багатокомпонентних природно-соціальних систем;
- Аналізувати отриману інформацію з точки зору системного підходу.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Філософія глобалістики.

Тема 1. Глобалістика як наука. Визначення термінів. Критерії виділення глобальних проблем. Передумови виникнення глобальних проблем. Глобалізація. Аспекти глобалізації: політичний, економічний, культурний, екологічний. Глобалізація як основна тенденція розвитку сучасної світової системи. Глобальна безпека. Антіглобалізація.

Тема 2. Історія розвитку глобалістики. Історичний нарис проблем минулого. Глобальний еволюціонізм. Проблеми які людство вирішило та які не були вирішені. Умови формування глобалістики. Основні концепції глобалістики. Римський клуб: історія створення, мета, завдання, досягнення.

Тема 3. Земля як система. Системний підхід. Основні поняття, взаємозв'язки в системі. Природні та соціальні системи. Класифікація та властивості систем. Саморегуляція та самоорганізація систем. Стійкість систем. Керування системами. Синергетичний підхід.

Тема 4. Прогностика як наука. Прогностика як сучасний новітній напрям наукових досліджень: завдання й об'єкти досліджень. Прогностика та футурологія. Функції прогностики як науки, класифікація прогнозів. Класифікація методів прогнозування. Прогностика й сталий розвиток – сучасні проблемні питання глобальної географії.

Розділ 2. Основні глобальні проблеми сучасності.

Тема 5. Демографічна проблема. Світова демографічна ситуація та демографічна політика. Взаємозалежність між народонаселенням планети та виснаженням природних ресурсів. Демографічна ситуація та демографічні тенденції в Україні та інших країнах світу. Шляхи вирішення демографічної проблеми.

Тема 6. Продовольча проблема. Причини продовольчої проблеми. Її зв'язок з іншими проблемами людства. Статистичні дані по проблемі та тенденції щодо зміни ситуації. Продовольчий потенціал Землі. Шляхи вирішення проблеми.

Тема 7. Інтерсоціальні проблеми людства. Загроза світової війни. Війна як продовження політики іншими засобами. Ядерна війна як припинення всякої політики. Проблеми роззброєння й попередження військових конфліктів. Тероризм. Види тероризму і терористичної діяльності, проблема класифікації. Динаміка феномена тероризму в XX столітті. Етнічні проблеми, конфесійні конфлікти сучасності. Агресія. Етологія. Нерівномірний економічний

розвиток (проблема «півночі-півдня»). Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються й встановлення нового світового порядку.

Тема 8. Ресурсні проблеми. Енергетична криза людства та шляхи її вирішення. Використання альтернативних джерел енергії. Використання вторинної сировини як підхід до вирішення проблеми нехватки природних ресурсів. Проблеми забезпечення потреб людства в природних ресурсах.

Тема 9. Глобальні екологічні проблеми. Суспільство і природа. Причини екологічної кризи. Проблема збереження озонового шару. Проблема глобального потепління. Проблема прісної води. Продовольча проблема. Проблема опустелювання. Проблеми раціонального освоєння Світового океану й космічного простору.

Розділ 3. Шляхи розв'язання глобальних проблем.

Тема 10. Методологія вирішення глобальних проблем. Сучасні концепції вирішення глобальних проблем: технологічного оптимізму, екологічного песимізму, екології та ін. Аналіз різноманітних аспектів глобальних проблем. Системний підхід до вирішення глобальних проблем.

Тема 11. Міжнародні організації та їх роль у вирішенні глобальних проблем. Роль держав та інших політичних і громадських утворень у вирішенні глобальних викликів і загроз. Роль міжнародних організацій у вирішенні глобальних проблем людства.

Тема 12. Перспективи сталого розвитку людської цивілізації. Пошук нової парадигми розвитку цивілізації. Концепція сталого розвитку: поняття, категорії, індикатори й категорії. Проблеми ефективного використання досягнень НТР. Поняття та сутність глобального управління. Концепції глобального управління та їх зміст. Необхідність удосконалення глобального управління та зміст його загально-сприйнятливих принципів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів та тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Ус ьог о	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Філософія глобалістики												
Тема 1. Глобалістика як наука	9	2	2			4	9	2	2			5
Тема 2. Історія розвитку глобалістики	7	2	2			4	7					7
Тема 3. Земля як система	9	2	2			3	9					9
Тема 4. Прогностика як наука	7	2	2			3	7					7
Разом за розділом 1	32	8	8			14	32	2	2			28

Розділ 2. Основні глобальні проблеми сучасності												
Тема 5. Демографічна проблема	9	2	2			4	10	2	2			6
Тема 6. Продовольча проблема	9	2	2			4	6					6
Тема 7. Інтерсоціальні проблеми людства	10	2	2			3	6					6
Тема 8. Ресурсні проблема	10	2	2			3	6					6
Разом за розділом 2	38	8	8			14	34	2	2			30
Розділ 3. Шляхи розв'язання глобальних проблем												
Тема 9. Глобальні екологічні проблеми	7	4	4			4	9		2			7
Тема 10. Методологія вирішення глобальних проблем	7	2	2			3	9	2				7
Тема 11 Перспективи сталого розвитку людської цивілізації	6	2	2			3	6					6
Разом за розділом 3	20	8	8			14	24	2	2			20
Усього годин	90	24	24			42	90	6	6			78

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Глобалізація як основна тенденція розвитку сучасної світової системи.	2
2	Основні концепції глобалістики. Римський клуб: історія створення, мета, завдання, досягнення	2
3	Земля як система	2
4	Особливості прогностики як науки	2
5	Експертне оцінювання ієрархії глобальних проблем за методом Дельфі.	4
6	Демографічна проблема світу	4
7	Аналіз стану природних ресурсів світу, як факторів світової кризи	4
8	Глобальні технологічні проекти людства	4
	Разом:	24

6. Самостійна робота

Студент повинен самостійно опрацювати додаткову літературу та зробити доповідь згідно наведених тем. Орієнтовна кількість годин на опрацювання додаткового матеріалу наведена в таблиці.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Аспекти глобалізації: політичний, економічний, культурний, екологічний.	4	7
2	Римський клуб: історія створення, мета, завдання, досягнення.	3	7
3	Класифікація та властивості систем.	3	7
4	Класифікація методів прогнозування.	3	7
5	Демографічна проблема.	4	7
6	Продовольча проблема	3	7

7	Інтерсоціальні проблеми людства. Основні міжнародні договори для подолання глобальних проблем людства	3	7
8	Ресурсні проблеми	4	7
9	Глобальні екологічні проблеми.	3	6
10	Методологія вирішення глобальних проблем.	4	6
11	Перспективи сталого розвитку людської цивілізації	4	6
12	Концепції глобального управління та їх зміст	4	6
	Разом	42	80

6. Індивідуальні завдання

Не заплановано.

7. Методи контролю

В процесі вивчення дисципліни використовуються наступні контролю: поточний протягом семестру; залік.

Поточний контроль проводиться у формі письмового експрес-контролю на лекціях.

Залік з дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання та проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу і в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою дисципліни.

Виконання практичних робіт оцінюються в балах, які потім додаються до балів за тему і переводяться в оцінку за національною та міжнародною системами відповідно до критеріїв, прийнятих в університеті.

Умовою допуску студента до підсумкового семестрового контролю є зарахування виконання всіх практичних робіт.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання												Залік	Сума	
Розділ 1				Розділ 2				Розділ 3			КР			Разом
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	2			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	70	30	100

Кожен розділ контролюється у двох формах: бліц-опитування (письмова та /або усна форма) та практичні роботи.

Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) складається з оцінки за поточний контроль, яка становить 70 балів (максимум) та оцінки за підсумковий семестровий контроль (екзамен), яка становить 30 балів (максимум).

Мінімальна кількість балів, які повинен набрати студент під час поточного контролю на всіх видах аудиторних занять протягом семестру – 30 балів, при цьому допуск до підсумкового семестрового контролю регламентується наступними умовами.

1. На бліц-опитуваннях набрано більш, ніж 50% загальної суми балів.
2. Всі практичні роботи виконані та оцінені позитивно (більше 50% загальної суми балів за кожну роботу).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	незараховано

Приклад підсумкового тесту (30 б.)

1. Які проблеми суспільства призвели до виникнення ідеї сталого розвитку?
 - a. локальні;
 - b. національні;
 - c. регіональні;
 - d. глобальні;
 - e. економічні.
2. Які з нижченаведених проблем можна віднести до глобальних?
 - a. екологічні;
 - b. економічні;
 - c. обмеженість ресурсів;
 - d. відставання слаборозвинутих країн;
 - e. демографічні.
3. Яка з глобальних проблем сучасності є основною?
 - a. демографічна;
 - b. екологічна;
 - c. проблема людини;
 - d. інформаційна;
 - e. обмеженості сировинно-енергетичних ресурсів.
4. Який основний ресурс розвитку суспільства?
 - a. інформація;
 - b. людина;
 - c. енергія;
 - d. предмети праці;
 - e. засоби виробництва.
5. Яка демографічна тенденція є небажаною проблемою для сталого розвитку людства?
 - a. депопуляція;
 - b. демографічний вибух;
 - c. зростання тривалості життя;
 - d. зростання питомої ваги старших поколінь;
6. Поняття «глобалізація» означає
 - a. об'єктивний процес формування єдиного світового простору
 - b. реакційну доктрину світової еліти, направлену на утвердження і виправдання свого панування в світі
 - c. учення, яке досліджує процеси глобального об'єднання людства
 - d. теорію глобальних проблем, яка направлена на пошук шляхів їх вирішення.
7. Поняття «глобалістика» означає
 - a. ідеологію тотального ринку і гегемонії глобального капіталу кінця XX - поч. XXI століття
 - b. сучасний процес планетарного об'єднання людства в єдине ціле
 - c. теорію глобальних проблем, направлену на пошук шляхів їх вирішення
 - d. вчення про майбутнє людства
8. Найважливіші і найгостріші соціальні проблеми планетарного масштабу називають
 - a. глобальними
 - b. загальними
 - c. вселенськими
 - d. універсальними

9. Як називається нова галузь знання, яка досліджує глобальні проблеми людства?
- а. футурологія;
 - б. глобалістика;
 - в. глобалізація.
10. Галузь знання, яке досліджує майбутнє людства:
- а. глобалістика;
 - б. футурологія;
 - в. антропологія;
 - г. соціологія.
11. Хто вперше здійснив класифікацію глобальних проблем?
- а. представники «філософи життя»;
 - б. представники психоаналізу;
 - в. представники Римського клубу;
 - г. представники екзистенціалізму.
12. Поняття «глобалізм» означає:
- а. об'єктивний процес становлення цивілізаційної єдності людства в сучасну епоху;
 - б. реакційну доктрину світової еліти, направлену на утвердження і виправдання свого панування в світі;
 - в. учення, яке досліджує процеси глобального об'єднання людства;
 - г. теорію глобальних проблем, яка направлена на пошук шляхів їх вирішення.
13. Що з названого не є екологічною проблемою?
- а. руйнування родючого ґрунту;
 - б. нераціональне використання природної сировини;
 - в. відносини між бідними і багатими країнами і людьми;
 - г. проблеми, які виникають у взаємодії людини з природою.
14. Футурологія - це:
- а. прогнозування;
 - б. передбачення;
 - в. майбутня цивілізація;
 - г. вчення про майбутнє людства.
15. Глобальні проблеми людства ...
- а. існували впродовж всієї історії;
 - б. з'явилися в Новий час; —
 - в. виникли в другій половині XX століття;
 - г. з'явилися з переходом людства до класового суспільства.
16. Виберіть правильну думку про глобальні проблеми:
- а. проблеми пов'язані тільки з розвиненими країнами;
 - б. кожен проблему потрібно вирішувати автономно від інших;
 - в. глобальні проблеми охоплюють всі сторони життя;
 - г. глобальні проблеми такі ж старі, як все людство.
17. Загальною рисою глобальних проблем сучасності є:
- а. відсутність взаємозв'язку між ними;
 - б. їх зв'язок тільки з найбільш розвиненими країнами;
 - в. взаємозв'язок всіх глобальних проблем;
 - г. їх зв'язок переважно з правовими питаннями.

18. Що таке «Римський клуб»?
- а. союз однодумців-художників;
 - б. об'єднання римських політологів з метою боротьби з корупцією;
 - с. об'єднання учених для розгляду глобальних проблем сучасності;
 - д. об'єднання народів Центральної Італії з метою протистояння промислово розвиненій Півночі.
19. До соціальних наслідків НТР належить:
- а. поступова ліквідація безробіття;
 - б. зниження вимог до рівня підготовки фахівців в умовах автоматизації виробництва;
 - с. зростання освіти населення;
 - д. зменшення частки зайнятих у сфері обслуговування.
20. Безпосередньо до глобальних проблем сучасності не відноситься:
- а. запобігання загрози світової війни;
 - б. боротьба з міжнародним тероризмом;
 - с. оптимізація функціонування засобів масової інформації;
 - д. стабілізація демографічної ситуації на планеті;
 - е. запобігання антропологічній катастрофі.
21. До безпосередніх причин виникнення глобальних проблем сучасності не відносяться:
- а. різке зростання народонаселення в країнах «третього світу»;
 - б. величезні витрати людства на озброєння;
 - с. нестримна експлуатація ресурсів Землі;
 - д. розвиток засобів масової інформації.
22. Найтривалішою за часом свого розвитку є:
- а. аграрна революція;
 - б. індустріальна революція;
 - с. науково-технічна революція;
 - д. інформаційна революція.
23. Концепція ноосфери була розроблена:
- а. Т. Мальтусом;
 - б. В. Вернадським і П. Тейяром де Шарденом;
 - с. Т. Мором;
24. Міжнародна організація, яка проводить футурологічні дослідження, називається:
- а) Міжнародний інститут свігових ресурсів;
 - б) Паризький клуб;
 - в) Інститут світового спостереження;
 - г) Римський клуб
25. Який термін найбільше характеризує поняття «Системна єдність сучасного світу»?
- а) глобалізація;
 - б) глобалістика;
 - в) глобальна географія;
 - г) геоконфліктологія
26. Основними тенденціями розвитку глобальної світової економіки в цей час є:
- а) перевага ринкових відносин;
 - б) лібералізація господарського життя країн;
 - в) інтернаціоналізація виробництва в окремих країнах;

- г) посилення протекціонізму в проведенні зовнішньоекономічної політики держав;
- д) згортання світогосподарських зв'язків.

27. Засновником організації «Римський клуб» є:

- а) Денніс і Донела Медуз;
- б) Я. Тинберген;
- в) Ауреліо Печчеї;
- г) Кенічі Омае

28. Модель господарства світу, за якою переважає велике серійне виробництво стандартизованих виробів, називається:

- а) тойотистською;
- б) фордистською;
- в) постфордистською;
- г) серійною

29. Американський економіст, який висловив думку про те, що глобалізація як модель сучасного світу себе не виправдала й дійшла кризи:

- а) Я. Тинберген;
- б) Джон Гэлбрейт;
- в) Джордж Сорос;
- г) Р. Робертсон

30. Одним з перших вчених, хто в своїх працях піднімав питання про глобальність окремих проблем, що притаманні людському розвитку, був:

- а) В. Преображенський;
- б) В. Леонтьєв;
- в) К. Кондратьєв;
- г) В. Вернадський

9. Рекомендована література

Основна література

Базова література

1. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник для післядипломної освіти. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. - 383 с.
2. Назаретян А.П. Цивилизационные кризисы в контексте универсальной истории (Синергетика - психология - прогнозирование) Москва: Мир, 2004. - 368 ст
3. Впереди век XXI: перспективы, прогнозы, футурологи. Антология современной классической прогностики. 1952–1999. / Ред.-сост. И.В. Бестужев-Лада. – М.: Academia, 2000.
4. Толстоухов А. Екобезпечний розвиток : пошуки стратегем / А. Толстоухов, М. Хилько. — К. : Знання України, 2001. — 333 с.
5. Суліма Є.М., Шепелев М.А. Глобалістика К. : Вища школа, 2010. - 544 с.
6. Родионова И.А. Глобальные проблемы человечества. – М.: Аспект-Пресс, 1994. – 143 с.
7. Джигирей В. Екологія та охорона навколишнього середовища. навч. посіб. / В. Джигирей. — К. :Т-во «Знання», 2000 — 203 с.

Допоміжна література

8. Григорьев А.А. Экологические уроки прошлого и современности. – Л.: Наука, 1991. – 47с.

9. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. М.Б. Левина — М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «ЛЮКС». 2004. — 349.
10. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера.// Библиотека трудов акад. Вернадского В.И. . - М/. 1994.
11. Брайон А.В., Гордецкий А.В., Сытник К.М. Биосфера, экология, охрана природы. — К.: Лыбидь, 1992. — 523.
12. Моисеев Н.Н. Быть или не быть... человечеству? — М., 1999.
13. Паарлберг Р.Л. Покончить с голодом // Internationale Politik. Глобальные опасности. — 2000. — №12.
14. Проблемы геоконфликтологии. В 2 т. /Под ред. Н.С. Мироненко. — М.: Пресс-Соло, 2004.
15. Программа действий: Повестка дня на XXI в. и др. документы конф. в Рио-де-Жанейро в попул. излож. / Сост. М.Китинг. — Женева: Центр за наше общ. будущее, 1993. — 70 с.
16. Римский клуб: История создания, избр. докл. и выступления, офиц. материалы (The club of Rome) / Под ред. Д.М. Гвишиани. — М.: УРСС, 1997. — 377 с.
17. Сорос Дж. Тезисы о глобализации // Вестник Европы — 2001. — №2.
18. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посіб. /За ред. М.І. Дробнохода. — К., 2002.
19. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. — Одеса: Астропринт, 2001. — 560 с.
20. Хохлова Т.Ф. Глобальные проблемы человечества (по докл. Римского клуба) // Вестн. Моск. ун-та. Сер.6. Экономика. — 1996. — N 2. — С.24-37.
21. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. — Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. — 444 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. http://www.geo-sfera.info/publ/geograficheskaja_obolochka/globalnye_problemy_chelovechestva/20-1-0-129
2. <http://portal.nlb.by/portal/page/portal/index/content?lang=ru&classId=86DD1995F2ED4ED58929DE42B1FA50D0>
3. <http://interneturok.ru/ru/school/obshchestvoznanie/10-klass/bobwestvob/globalnye-problemy-sovremennosti-ch-1>